

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Duchovní aspekty pedagogiky Marie Montessori

Spiritual aspects of pedagogy of Maria Montessori

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Miroslava Váňová, CSc.

Autor:

Sara Hudcová

Praha 2016

Poděkování

V první řadě bych nejprve chtěla poděkovat vedoucí mé práce, paní doc. PhDr. Miroslavě Váňové, CSc., za její časovou flexibilitu, velkou trpělivost a opětování mého nadšení pro zvolené téma. Dále paní Chaloupkové ze studijního oddělení, která mne neustále motivovala. Ráda bych poděkovala mému manželovi, který měl vždy po ruce adekvátní poznámku, ale především trpělivost s mojí nervozitou. Nechci opomenout ani mé rodiče a bratry, kteří se neunavně starali o mé děti. Děti, které tvořili ohnisko mé práce, plně a prezentně reflektující poznání Marie Montessori.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Duchovní aspekty pedagogiky Marie Montessori“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 29.června 2016

Sara Hudcová

Anotace

Bakalářská práce „Duchovní aspekty pedagogiky Marie Montessori“ ukazuje duchovní a náboženská východiska Marie Montessori, která se zrcadlí v celém jejím díle. Práce popisuje její život, didaktiku, vývoj dítěte, náboženskou výchovu, kosmickou výchovu a její pojetí křesťanství.

Annotation

Bachelor thesis "The spiritual aspects of pedagogy of Maria Montessori". Work shows the spiritual and religious bases of Maria Montessori, which is reflected in all her work. Work describes her biography, didactics, child development, religious education, cosmic education and her conception of Christianity.

Klíčová slova

Marie Montessori, pedagogika, náboženství, kosmická výchova, theosofie, duchovní, vývoj, křesťanství, dítě, vychovatel

Keywords

Maria Montessori, education, religion, cosmic education, theosophy, spiritual, evolution, christianity, educator

Obsah

Úvod.....	7
1 Život a dílo	8
2 Základní principy Montessori pedagogiky.....	13
2.1 Vývoj dítěte dle Marie Montessori	13
2.1.1 První fáze prvního období.....	13
2.1.2 Druhé období první fáze	15
2.1.3 Absorbující mysl.....	15
2.1.4 Druhá fáze.....	16
2.1.5 Třetí fáze	17
3 Didaktika a metodika	19
3.1 Polarizace	19
3.2 Příprava prostředí	21
3.3 Vývojový materiál.....	21
3.4 Vychovatel	22
4 Náboženská výchova podle Marie Montessori.....	25
4.1 Křesťanství Marie Montessori	26
4.2 Děti žijící v kostele.....	27
4.3 Maria Montessori	29
4.4 Dítě spasitel.....	30
4.5 Eklesiologie Maria Montessori.....	31
5 Duchovní rozměr kosmické výchovy	33
5.1 „Cosmic tales“.....	34
5.2 Maria Montessori a theosofie.....	35
5.3 Mír.....	36
Závěr	38
Seznam použité literatury	40

Úvod

Na začátek upřesním, proč jsem práci pojmenovala „Duchovní aspekty pedagogiky Marie Montessori“. Práce byla nejprve zaměřená na její náboženství, ale hned z počátku studia Mariina díla jsem narazila na její neuvěřitelnou schopnost derivovat z víry lásku k člověku a přeformovat ji do nadkonfesních výšin. Proto jsem se nechtěla omezovat jen na její explicitní křesťanskou aktivitu, která již byla několikrát zpracována. Hlavní bylo zaměřit se i na její implicitní náboženskou výuku. Téma „Montessori“ mě zaujalo též proto, že momentálně vychovávám dvě děti předškolního věku, tedy věkové kategorie, kterou Maria Montessori nejvíce prostudovala a zpracovala, a možnost dozvědět se více o její práci mě velice zajímalo. Maria Montessori byla velkou patronkou dětí a s pomocí jejího syna Maria Montessoriho a dalších blízkých byla schopna do světa zasít spoustu semínek, která jsou a budou klíčit ještě v dalších generacích.

K počátečnímu porozumění studia díla Marie Montesso a představě jak Montessori instituce vypadají jsem zhlédla několik dokumentů, které jsou k dispozici na YouTube.com, čerpala jsem z knih, které byly přístupné v knihovnách UK, ale také z městské knihovny v Deggendorfu. Na internetu jsem čerpala z oficiálních stránek Montessori instituce Bavorska a Rakouska a četla ukázky z knížek na google-play.

Alternativní školky a školy jsou momentálně trendem a „Montessori“ jsou mezi nimi zastoupeny ve velkém. Proto se domnívám, že je i velice aktuální se touto tematikou zabývat.

V této práci se především zaměřím na body dotýkající se duchovna, podíváme se na život Marie Montessori, představíme si i jejího syna Maria Montessoriho, bez kterého by její dědictví zřejmě nedosáhlo takového úspěchu. Popíšu základní didaktiku a metodiku její výchovy, vyložím její pohled na dítě, představím náboženskou výchovu, naznačím, čeho se týká výchova kosmická. V jedné kapitole zabočím k jejím kontaktům s theosofisty.

1 Život a dílo

Je velmi těžké rekonstruovat její život do detailu, sama nenapsala autobiografii a popisy zevnějška si mnohdy protirečí. Byla uznávanou charizmatickou osobností svého hnutí, vzniklo o ní spousta legend, ale byla mnohými i kritizovaná. Jistý nástin a průběh jejího života zaznamenán a zrekonstruován je, ale zde popíší jen kostru.

Narodila se roku 31. 4. roku 1870 v Itálii Chiaravalle v provincii Ancora, v roce, kdy se Itálie osamostatnila a nastupuje velký přelom, přičemž díky industrializaci panuje ekonomický optimismus. Než jí bylo pět, dvakrát se přestěhovali kvůli pracovní situaci otce, a to nejprve do Florencie, potom do Říma, který se jí stal na nějakou dobu domovem. Otec Allesandro Montessori si pro svou dceru představoval klasickou výchovu. Když se ukázalo, že je Maria velmi dobrou žačkou, kterou ve škole nejvíce bavila matematika, chtěl jí dopřát stát se učitelkou, ale ne na úkor budoucího mateřství a práce v domácnosti.¹ Navzdory představám jejího otce, ale za podpory její pokrokově smýšlející, přísné a věřící matky Maria Montessori studovala. Aby měla dostatečnou kvalifikaci na studium medicíny, musela nejprve absolvovat studium matematiky a fyziky, jak později uvidíme, využije je při vytváření své didaktiky. Roku 1896 promuje a stává se první lékařkou Itálie. Otevřela si vlastní lékařskou dětskou praxi a hospitovala v několika psychiatrických klinikách ve spolupráci s budoucím otcem svého dítěte, doktorem Guiseppem Montesaniem. Zde ji hlavně zaujalo dětské oddělení. Studium medicíny, následná stáž v psychiatrické klinice v Římě a podrobné seznámení se s dílem francouzských lékařů Itarda a Séguina měly zajisté velký vliv na její pojetí smyslové výchovy a celostního náhledu na vývoj dítěte. Vede dva roky institut pro vzdělávání pedagogů pro mentálně postižené. Materiál vyvinutý pro smyslovou výuku měl na „mentálně postižené děti“ neuvěřitelné účinky, dosahovaly dokonce lepších výsledků než děti normální. Zde se zrodil nápad použít pomůcky i při výuce normálních dětí.

31. 3. roku 1898 Maria Montessori tajně porodila nemanželského syna Maria Montessoriho, dala ho na venkov, kam ho chodívala pravidelně navštěvovat.² Kramer píše, že zřejmě neviděla jiné východisko, tehdy bylo skandální mít dítě jako svobodná matka a kromě toho by se nemohla dále věnovat své práci. Pro velké zklamání Marie se Montesano (otec Maria Montessoriho) oženil s jinou ženou, i když si s Marií slíbili, že tak nikdy neučiní. Při její práci s dětmi se jí otevírají další otázky a rozhodne se vystudovat

---

¹ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 16.

² ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007, s. 109.

pedagogiku, antropologii a experimentální psychologii.³ Nějakou dobu přednášela a napsala spoustu lékařských odborných prací, ve kterých představila svoji i Seguinovu léčebnou metodu. V roce 1907 přebírá vedení výchovného institutu Casa dei bambini v dělnické čtvrti pro chudé rodiny. Na Marii zřejmě dopadla celá situace jejího soukromého života, nastává období, kdy se obrací na církev. Jak píše G. Schulz Benesch, její přítelkyně jménem Maccheroni o ní referuje, že v tomto jejím osobním utrpení nachází pravý vztah k církvi, chodí za exorcistou,⁴ je to řádová sestra, která jí poradí, ať se věnuje Casa dei bambini.⁵ Nechala tedy všech prestižních míst a věnovala se už jenom své pedagogické činnosti. Pozorovala, vyvíjela materiál, psala a přednášela, v Casa dei Bambini měla možnost uskutečňovat své principy výchovy v praxi, zde také svou krizi překonává „objevením dítěte“. Pro velký úspěch ještě ve stejném roce otvírají v San Lorenzu pod vedením její kamarádky Anny Maccheroni další Casa dei bambini. Helmut Heiland píše, že se „začíná vytvářet kult Marie Montessori , který se pak stal světoznámým také kvůli jejímu pojetí dětské vývojové pedagogiky.“

Okolo roku 1907 dětská skupinka v San Lorenzu ovlivňovala názor mnoha dospělých, věřilo se v lepší budoucnost, mluvilo se o objevení dětské duše, o nových dětech a vizích „příchodu Nebesa královského“. Přijížděli lidé ze všech možných náboženských

a ideových směrů a zajímali se živoucně o nový způsob výchovy. Měli jedno společné, všichni tam nalézali to, co jim chybělo k uskutečnění jejich idejí, pomoci k vítězství jejich vlastních principů. V dítěti shledávali nutný element k vlastnímu triumfu. Bohužel nepochopili veškerý hlubší význam síly skryté v dítěti. Připisovali to výchovným metodám a práci dospělých vychovatelů.⁶

Roku 1910 slíbila se svými souputkyněmi Annou Maccheroni, Annou Fedeli a Elisabettou Ballerini založit nový řád. Od tohoto vážného plánu je páter a profesor Pietro Tacchi Venturi odradil.⁷ „Marie Montessori vypráví, že jí páter řekl, že její idea nesmí založením řádu zůstat v omezeném kruhu, ale měla by ji darovat světu.“ Což, jak dále komentuje Benesch, odpovídá přesvědčení jezuitského řádu - sloužit Bohu ve světě. Sama ale nikdy nezapomněla na svůj slib, jen jak píše: „... jsem si jistá, že to nejsem já, která

³ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 16.

⁴ MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 195.

⁵ Tamtéž, s. 195.

⁶ Tamtéž, s. 14.

⁷ KOO, Kyung-Sun. *Kind und Religion bei Maria Montessori: eine historisch-systematische Untersuchung über den Zusammenhang von Religion und Erziehung in der Montessori-Pädagogik*. Bonn: Euro Korea Journal, 1998, s. 48.

toto dílo (poz, S. H. založení řádu) musí dokončit, ale jednoho dne někdo vstane a založí ho“.⁸ Ten samý páter se Marie zastal, když byla jezuitu řádu „Civiltà Cattolica“ obviňována z determinismu a naturalismu.

Roku 1912 se k ní nastěhoval syn Mario M. Montessori, který ji bude doprovázet do konce života. Maria Montessori neúnavně cestuje po zemích Evropy, Ameriky a Indie a díky tomu se jí dostává celosvětového uznání. Její přednáška o „Nezávislosti a soběstačnosti dítěte v raném věku“ se setkala všude s velkým úspěchem. „Zodpovědná spoluúčasť dětí v domovech všech druhů se stává v letech před první světovou válkou a po ní v Evropě a Jižní Americe principem reformní pedagogiky.“⁹

Roku 1916 se stěhuje s Mariem, jeho ženou a čtyřmi vnoučaty do Barcelony, odkud neúnavně cestuje a přednáší.

Maria Montessori byla tenkrát oslavována tak, jak to dnes zažívají mediální hvězdy, hrnou se za ní davy lidí všech ras, politických směrů a náboženských konfesí.¹⁰

Roku 1920 vzniká „Dům dětí v kostele“ v Barceloně a tomuto tématu věnuji kapitolu v následujícím textu.

Roku 1922 začne Maria Montessori spolupracovat s Mussolinim, který očekává mezinárodní prestiž za podporu mezinárodně uznávané Marie Montessori, ale vidí též úspěchy její metodiky, kdy děti umí číst, psát a počítat již v raném věku. A Maria si slibuje od této spolupráce státem umožněné rozšíření své metody v domovské Itálii. Mussolini ji jmenuje státní inspektorkou všech mateřských škol. Roku 1925 založila asociaci v Berlíně.

Z důvodu nesouhlasu s politickým vývojem v Německu v roce 1929 zakládá se svým synem Mariem M. Montessorim „Association Montessori International“ (AMI) v Amsterdamu, mezinárodní společnost, která má zaručit kvalitu a autenticitu její pedagogiky. Vlastní všechna autorská práva spisů a kontroluje výrobu a prodej Montessori materiálů. Záměr nebyl jen ideologický, ale též ekonomický. Mario M. Montessori převzal veškerou kompetenci a zodpovědnost, kterou do té doby měla Maria.¹¹

Až když fašistický režim začal být silně totalitní, děti měly nosit fašistickou uniformu a zdravit fašistickým pozdravem, Marie Montessori ze dne na den z Itálie odcestovala a spolupráci ukončila. V Německu poznali, že její pedagogiku nelze propojit

---

⁸ MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 139.

⁹ KORCZAK, Janusz. *Wie man ein Kind lieben soll*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht göttingen, 1972, s. 14.

¹⁰ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 44.

¹¹ ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007, s. 113.

s fašistickým totalismem, Montessori vychovává silné, samostatné a svobodné osobnosti, tedy přesně to, co totalita nepotřebuje. Její knihy a portréty zde byly institucemi veřejně spalovány a ničeny.¹² Situace se v Evropě zhoršuje, ve Španělsku propukla občanská válka a Marie, Mario (žena ho opustila) a jeho děti jsou nuceni si najít nový domov. Na kurzu v Anglii je Maria Montessori přemluvena jednou účastnicí, majetnou Holanďankou Adou Pierson, aby šli do Holandska do jejího rodinného sídla, odkud si budou moci vybrat nové bydliště.

Hlavně v diskuzích o duchovním zaměření Marie Montessori narážíme na setkání s teosofií. Nejprve se s teosofií potkala v Anglii v rámci teosofické společnosti. V Anglii ale vzniklo i pedagogické teosofické hnutí, které si velmi vážilo Montessori pedagogiky. Její vztah k teosofistům se prohloubil návštěvou Indie roku 1939, kam byla pozvaná teosofickou společností spolu s Mariem, kde kvůli 2. světové válce zůstali do roku 1946. Při tomto pobytu se měla možnost potkat s indickými duchovními vůdci jako Gándhí, Néhrú, Radhakrishnana a Tagore. Ještě před jejím příchodem byla Montessori pedagogika v Indii rozšířená. Při mezinárodních vzdělávacích kurzech se zúčastnili i Indové a její metodiku doma rozšířili. Trávila s teosofisty spoustu času, ale i v tomto období zůstávala věrná katolictví, psala v této době o náboženské výchově a přednášela o náboženství. R. Kramer píše, že na otázku, zda je teosofistkou, odpověděla: „Jsem Montessoriánkou“. Maria si velice uvědomovala mediální moc, a proto na veřejnosti ani ve svých dílech nikdy neproklamovala žádnou konfesi ani politiku. Zůstala vždy věrná dítěti.

Jinde píšou, jak Marii Montessori velice ovlivnil pobyt v Indii, měla možnost se zabývat kojenci a batolaty, poznala tam velkou náboženskou rozmanitost. A hlavně měla čas a prostor se s Mariem M. Montessorim intenzivně věnovat vývoji svého díla a vytvořit kosmickou výchovu, zaměřenou na děti od 6-12 let.

Roku 1946 se tedy vrací z Indie do Evropy. „Maria se velmi snažila dostat svou metodu do celého světa, její učení netvořilo žádnou statickou podobu, měnilo se v průběhu. A časem svou metodu aplikovala i na jiné oblasti jako umění, hudba a náboženství.“¹³ V roce 1947 přednáší před UNESCEM¹⁴ „O výchově a míru“, ostatně o míru a důležitosti výchovy přednáší už několik let, věří, že lze dosáhnout míru výchovou.

---

¹² HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 46.

¹³ HEILAND, Helmut. *Maria Montessori. Mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*. Reinbek: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2014, s. 70.

¹⁴ MontessoriBayern.de. *Maria Montessori* [online]. MontessoriBayern.de, 2014 [cit. 2016-06-05]. Dostupné z: <http://www.montessoribayern.de/landesverband/paedagogik/maria-montessori.html>.

Třikrát za sebou získá Nobelovu cenu míru a další ocenění.¹⁵ Marie do posledních dnů svého života neúnavně přednáší a vzdělává nové vychovatele vždy za doprovodu svého syna Maria M. Montessoriho, který překládá, organizuje, ochraňuje před nesprávnými lidmi a vytváří ty správné podmínky k tomu, aby se jeho matka mohla soustředit na podstatné.¹⁶

Standing uvádí obraz, který Marie ve svých 81 letech vypráví na přednášce: „...všimli jste si někdy, že když ukazujete psovi, kam má jít, kouká se na váš prst, a ne na směr, kam ukazujete? Stejně tak je třeba, abyste si neprohliželi ten můj, ale viděli, na co ukazují, na dítě!“

6. května roku 1952 umírá Maria Montessori v Nordwijk aan Zee, kde zrovna tráví dovolenou.

---

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 47

2 Základní principy Montessori pedagogiky

2.1 Vývoj dítěte dle Marie Montessori

Dítě se narodí s vrozeným potenciálem určeným dědičnou biologickou předurčeností, člověk je dle Montessori jedinečný svou duší, která ho směřuje a řídí. I přes všechny její vědecké postupy a důkazy toho, že se člověk vyvíjí samostatně, je její antropologické přesvědčení, že je člověk Boží dílo.¹⁷ „Jednou z nejhlubších záhad křesťanství je vtělení, kdy ‚Slovo bylo učiněno tělem a přebývalo mezi námi‘. Něco podobného vidíme v každém narození dítěte, kdy se duše spojí s tělem a přichází žít v tomto světě.“¹⁸

Maria rozlišuje tři základní vývojové fáze: první od 0-6 let, kterou rozděluje do dvou dalších, a to na 0-3 a 3-6 let, druhou od 6-12 let a třetí od 12-18 let. Jak vidíme, jsou to věkové hranice, které se shodují i s běžnou vývojovou psychologií. „U každého období znovu pozorujeme rostoucí bytost, pokaždé je to však docela jiná osoba.“¹⁹

2.1.1 První fáze prvního období

První tři roky jsou takzvané období „stvoření“, dítě je „duševním embryem“, protože se rodí vybaveno nedostatkem instinktu, na rozdíl od zvířat, která jsou dědičně dokonale vybavena pudry, jež jim umožní dokonale se přizpůsobit okolnímu světu. Ale člověk má duši, kterou je schopen neustále vyvíjet a přizpůsobovat se okolnímu světu tímto způsobem. Pojem „duševní embryo“ je obraz k tělesnému embryu v těle matky, které na úplném začátku svého vývoje nevykazuje žádné náznaky toho, jak bude tělesně vypadat za nějakou dobu, ale jeho tělesný vývoj je určený dědičnou a biologickou předurčeností obsaženou již v zárodku. Narodí se v okamžiku, kdy již není závislé na chráněném prostředí matčiny dělohy, sice je stále závislé na péči, ale jeho tělo již funguje samostatně. Jeho duše teď potřebuje „potravu“ ve formě vnějšího světa, stejně tak jako jeho tělo potřebuje potravu. A není to potrava samotná, která by umožňovala vývoj dítěti, ale zpracování potravy dítětem umožňuje jeho růst. Stejně tak je to s „potravou“ duševní, dítě dosahuje růstu duševního svou vlastní aktivitou. Tak jak u novorozence regulujeme stravu a nenabízíme mu jídlo dospělých, je třeba se postarat i o adekvátní prostředí a regulovat vnější vjemy.

---

¹⁷ KOO, Kyung-Sun. *Kind und Religion bei Maria Montessori: eine historisch-systematische Untersuchung über den Zusammenhang von Religion und Erziehung in der Montessori-Pädagogik*. Bonn: Euro Korea Journal, 1998, s. 166.

¹⁸ MONTESSORI, Maria. *Tajuplné dětství*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů - SPS, 1998. Integrated education, s. 24.

¹⁹ MONTESSORI, Maria. *Od dětství k dospívání*. Praha: Triton, 2011, s. 16.

Nesmíme ani zde zapomenout, že je to dítě, které nám zjevuje jeho zcela jedinečný vnitřní vývojový plán, a dospělý se musí naučit ho pozorovat a přizpůsobit se mu. Není to vychovatel, ale dítě, které si vděčí za svůj vývoj. V těchto prvních třech letech dítě buduje svou individualitu, která ještě není vědomá, ale nevědomé dílo „absorbující mysli“.²⁰

Jak píše P. Oswald, smysly jsou „bránou do duše dětí“. Maria Montessori je přesvědčená, že smysly jsou nadřazeny nad všechny ostatní vegetativní funkce. Prostřednictvím smyslové výuky, se tak smyslové vjemy uspořádávají a rozdělují do rozumových kategorií.

„Horme“, pojem který Maria Montessori používá k vyjádření vůle obsahující i vitální vývojovou a božskou sílu, která dítě aktivuje, aby se samo chtělo podílet na svém sebevývoji. „Její metoda spočívá na přesvědčení, že největší motivací k učení je samotná touha po poznání a že v dětské přirozenosti je přítomen plán vlastního rozvoje i síly, které tento rozvoj uskutečňují.“²¹

Dítěti je v této fázi vlastní pohyb rukou, rovnováha a chůze, přivlastnění si řeči a zdokonalení sluchu. Vnější pořádek ho motivuje jednat a vnitřním poznává a přiřazuje vlastní vjemy. Rodina hraje nejdůležitější roli v jeho momentálním prostředí, měla by ho pozorovat a motivovat k pohybu hlavy, lezení, sezení a chození. Dítěti by měla umožňovat aktivitu zaměřenou na pořádek. Měla by mluvit na dítě zřetelně a věcně, také vícejazyčně.²²

Pro náboženskou výchovu je v první fázi velmi důležité, aby dítě mohlo religiozitu nasát z okolí. Maria Montessori přednášela na toto téma v Londýně roku 1946, Günter Schulz -Benesch přeložil tuto přednášku. V této kapitole jenom shrnu základní myšlenky. Marie je přesvědčená, že náboženství je třeba dítěti poskytovat od narození. Jako příklad uvádí hluboce věřící z chudých vrstev, kteří své děti všude berou s sebou, dítě je bráno od narození do kostela, je přítomné u matčina modlení a je obklopeno náboženskými symboly. Dítě je schopné vše absorbovat stejně jako řeč a dále to rozvinout.²³

„Právě láska umožňuje dětem nadšeně a živě pozorovat ty rysy jejich okolního prostředí, jež unikají dospělým, protože jim chybí dětská vitalita. Nečiní nás snad láska citlivější vůči věcem, které ostatní lidé nechávají bez povšimnutí?“²⁴

---

²⁰ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999.

²¹ *Dingir*. Praha: Dingir, s.r.o., 2011, č. 4.

²² ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007, s. 89.

²³ Srov. MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 98.

²⁴ MONTESSORI, Maria. *Tajuplné dětství*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů - SPS,

2.1.2 Druhé období první fáze

Druhé období raného dětství vymezuje od 3-6 let, je to období, ve kterém si dítě začíná uvědomovat svou vlastní identitu, uvědomuje si, že je součástí nějaké rodiny, jestli je holka, nebo kluk, že je malý oproti rodičům.²⁵ Maria Montessori říká, že je to dovršení a zdokonalování, dítě analyzuje a propojuje vjemy absorbované z okolí. Také používá výraz „fixace“, chce tím vyjádřit, že všechno, co si dítě dosud přivlastnilo, ještě není trvalé, ale dá se napravit. Až návyky z tohoto období budou trvalé a dítě se jich velice těžko bude zbavovat. Při vstupu do veřejné výchovné instituce (Montessori školky), kde vyjdou tyto „deviace“ na povrch a dítě má možnost být „normalizováno“, může se navrátit do svých přirozených kolejí vývoje.²⁶ „Když nastaly v období stvoření defekty, budou se i tyto vyvíjet a fixovat. Představte si zdokonalené defekty!... Nezmizí, když dítěti budou tři roky. Zůstanou, vyvinou se a budou v osobnosti fixované. Všechny návyky jsou v šesti letech fixované,“ říká Maria Montessori. Dítě se v této fázi má potřebu socializovat. Okolí by mu mělo umožnit pracovat se „smyslovým materiálem“ a připravit matematického ducha dítěte²⁷ a zajistit, také, aby mělo možnost účastnit se praktického života. V Montessori pedagogice k tomu najdeme celou škálu cvičení. Ve školkách praktikují též nácviky ticha a meditace.

Maria Montessori ve své přednášce o náboženství pokračuje a říká, že děti v tomto věku jsou plné lásky. Bez ní jsou jen tehdy, když se s nimi špatně zachází. Jsou plné lásky a potřebují ji pro to, aby se mohli dále vyvíjet. Protože láska a ochrana je pro ně nezbytná, je třeba toto zohlednit i ve věci víry. Představa, že nás Bůh miluje, je ta, kterou dítě v tomto věku chápe. Dítě miluje, že jsou kolem něj andělé a že Bůh o tom ví, když jsou smutné a nešťastné.²⁸

2.1.3 Absorbující mysl

Absorbující duše je pojem, který Maria Montessori používá pro vyjádření vlastnosti duše dítěte první fáze. „Dětská duše se rozlišuje kvalitativně, Maria Montessori nazývá tento typ duše ‚absorbující myslí‘, ‚dítě je schopno neuvěřitelně komplexně pojímat své

1998. Integrated education, s. 66.

²⁵ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 144.

²⁶ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 144.

²⁷ ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007, s. 89.

²⁸ Srov. MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 104.

okolí, na rozdíl od dospělé duše mu chybí typické znaky jako: uvědomělost, kritická reflexe, volné řízení, individualita, a přece jenom má dle Marie Montessori i dítě vyvinutou lidskou duši.²⁹

O dětech se běžně mluví, že všechno nasávají jako houby. Maria Montessori tento úkaz nazvala absorbující myslí, nejčastěji nalezneme vysvětlení tohoto pojmu na příkladu jazyka. Dítě se učí jazyk celostně, vnímá zvuky, melodií, situaci, náladu, okolí a je schopné mezi druhým a třetím rokem vše nastřádané vyvolat a začít mluvit. Nemusí se učit slovní zásobu a gramatiku, jazyk vnímá celostně. To samé platí o kultuře, dítě vše a celostně strádá a asimiluje se svému okolí. Řekla bych, že je to předpoklad k přežití, je to vlastní impuls a vnitřní potenciální síla, která dítěti umožní se přizpůsobit svému okolí. „Nevědomě, bez vynaložení námahy, bez omezení, bez možnosti výběru, s radostí nebo vážností v závislosti na situaci.“³⁰

2.1.4 Druhá fáze

Druhá fáze je vymezená 6. - 12. rokem života dítěte. Jde o období, kdy dítě začíná navštěvovat základní školu. Začíná se zajímat o své široké okolí, chce vědět víc, všechno, chce se dostat pod povrch věcí, které si důsledně ověřilo v předchozí fázi. Chce vědět, co svět „drží pohromadě.“ Zájmy dítěte se enormně rozšiřují. Potřebuje poznat důsledek věcí a rozhodnutí pro správné jednání. Stejně tak, jak prozkoumává vnějšek svého prostředí, prozkoumává i samo sebe.³¹ Je citlivé vůči spravedlnosti, prozkoumává morální hodnoty a jsou pro něj důležitá pravidla. Okolí musí dítěti umožnit samostatnost, přebírat iniciativu a sociální kompetenci.³² „Dítě má potřebu se družít pro účel společné a organizované aktivity.“³³ Ve vzdělání by měla být teorie s praxí úzce propojená, výuka mezipředmětová s možnostmi experimentovat a možnostmi samostatně vyvozovat důsledky a následky. Je schopné abstrahovat, má velkou schopnost představivosti. Pedagogova práce spočívá v umění vyvolat v dítěti údiv, fantazii, vizi a nadšení, to jsou výrazy, které Maria Montessori pro charakterizaci tohoto věku používá. Proto se svým synem Mariem M.

---

²⁹ KOO, Kyung-Sun. *Kind und Religion bei Maria Montessori: eine historisch-systematische Untersuchung über den Zusammenhang von Religion und Erziehung in der Montessori-Pädagogik*. Bonn: Euro Korea Journal, 1998, s. 73.

³⁰ Asociace Montessori ČR. *Absorbující mysl* [online]. Zijememontessori.cz, 2016 [cit. 2016-06-05]. Dostupné z: <http://www.zijememontessori.cz/o-montessori/absorbujici-mysl/>.

³¹ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 146.

³² ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007, s. 89.

³³ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 148.

Montessorim vyvinuli kosmickou výchovu, která těmto potřebám vyhovuje.

„Dítě není v tomto věku již tolik závislé na lásce rodičů. Chce být samostatné. A má potřebu rozeznat dobré od špatného. Proto mu náboženská výchova dává jasnou představu dobra a zla....když dítě přichází a referuje, co se stalo špatného, má učitel často tendenci toto interpretovat jako žalování, ale ve skutečnosti chce dítě vědět, jestli daný čin byl dobrý, či špatný, a je spokojené, když se nemýlí...“³⁴ Reaguje na potřebu morálních otázek a pracuje s otázkou svědomí. „... *laskavé jednání, které mu bylo vštěpováno za účelem navazování kontaktů s druhými, nyní musí být povzneseno na vyšší úroveň. Vystává například otázka pomoci slabým, starým a nemocným... Začínáme nastolovat mravní vztahy, ty, které burcují svědomí.*“³⁵

2.1.5 Třetí fáze

Dospívající jedinec, tedy ve věku 12-18 let, prodělává velké změny, jeho tělo se mění radikálně a nesouměrně, nachází se v nerovnováze, a má proto potřebu ochrany, už není rostoucím dítětem, ale ani dospělým.³⁶ Montessori k tomu ve svém kosmickém spise dodává: „Je to věk pochybností a nerozhodnosti, velkých náladových výkyvů a skleslosti, v tomto období nastává velký pokles intelektuálních schopností“ a pokračuje „... je to jako se narodit podruhé jako jiná bytost, individuum se stává sociálním novorozencem.“ Ale i zde pořád platí vývoj určený samotným jedincem, i zde dochází ke „zjevení“ a „stvoření“ člověka, jak o tom mluví v předchozích fázích.³⁷ Má potřebu bezpečí, sebeuskutečňování, potřebuje respekt a pochopení své role ve společnosti. Vzdělávání by mělo být uskutečněno mimo domov, například na venkově pomáhat při produkci, někde v obchodě nebo v pohostinství. Ve škole by měla pokračovat „kosmická výchova“.³⁸ Výchovný program je zaměřen na práci, která je základem lidské společnosti a mládež „musí trochu meditovat.“ Jak Maria Montessori píše. „*Učitelé musejí mít k mladé osobnosti maximální úctu; měli by si uvědomovat, že se v duši dospívajícího skrývají velké hodnoty a že v rozumu těchto chlapců a dívek spočívá veškerá naše naděje na budoucí pokrok a mínění o nás a naší době.*“³⁹ Z náboženského hlediska je mládež plná síly a chce

³⁴ Srov. MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 104.

³⁵ MONTESSORI, Maria. *Od dětství k dospívání*. Praha: Triton, 2011, s. 21.

³⁶ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 156.

³⁷ Tamtéž, s. 156.

³⁸ ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007, s. 89.

³⁹ MONTESSORI, Maria. *Od dětství k dospívání*. Praha: Triton, 2011, s. 90.

zachránit svět. Za jejího života nikdy nedošlo k zrealizování jejího projektu a ani její metodika není příliš vyvinutá v této oblasti, proto nemáme mnoho informací o jejím názoru na náboženství v této fázi.

„Tak je to s duševním životem: jsou mimořádná období, kdy duševní činnost zapouští v duši kořeny prvního myšlenkového vývoje, vyvolává nadšené reakce a probouzí možnosti, které by jinak ležely ladem ... A studium tak, jak probíhá v dnešní době..., je z hlediska studentů suchopárné, učí se z donucení, bez zaujetí. K probuzení duší poškozených nečinností a pochybením by bylo zapotřebí maximálního podněcování a silného osvícení.“⁴⁰

---

⁴⁰ MONTESSORI, Maria. *Od dětství k dospívání*. Praha: Triton, 2011, s. 103-104.

3 Didaktika a metodika

3.1 Polarizace

„Chování dítěte je pro nás nevyčerpatelným zdrojem poznání. Kromě jiného se také ukazuje, jaké množství předsudků nás donedávna zaslepovalo. Než jsme pochopili pravou podstatu některých jevů v dětské vývojové psychologii, byli jsme nuceni se řídit předem danými zásadami.“⁴¹

Navzdory rozšířenému přesvědčení o tom, že děti jsou přelétavé a neschopné soustředění, objevila Maria Montessori, že jsou děti schopné se v jistých podmínkách soustředěně a dlouze zabývat různými činnostmi.⁴²

Maria se často vrací ke svému klíčovému příběhu, který zažila ve svém prvním domě dětí, když jí bylo už skoro čtyřicet. Pozorovala tříletou holčičku, která se soustředila na „nasazovací věž“, seděla tam soustředěně a v klidu, i když Marie holčičku posadila na stůl nebo nechala okolo holčičky zpívat děti, nenechala se rušit, vždy znovu srovnala pomůcky a cvičení nesčetněkrát zopakovala. Pro Marii Montessori to znamenalo výjimečné zjevení, díky kterému poznala, že jsou děti na rozdíl od běžné představy schopny vysoké soustředěnosti. Kromě toho se jevila holčička po zvládnutí úkolu naprosto klidná, vyrovnaná a spokojená jako po krásném spánku.⁴³

„V člověku existují hluboké potřeby, u kterých chce být sám se sebou, odpojený od všech a všeho a oddán tajuplné práci. Nikdo nám nemůže být nápomocný k dosažení takového odloučení, které nám otevírá cesty k nejniternějšímu, nejtajuplnějšímu, ale stejně tak bohatému a plnému světu.“⁴⁵ K polarizaci dochází v momentě, kdy dítě nalézá činnost odpovídající jeho individuálnímu zájmu, momentální vývojové fázi a není nějak při své činnosti přerušováno. Fenomén polarizace může nastat u každého dítěte, dokud mu je dána svoboda následovat své zájmy, bude v prostředí, které mu umožní nasytit svůj duševní hlad, a kde bude moci nerušeně následovat svou touhu a potřebu něco dělat.⁴⁶ Ve fenoménu polarizace vidí Maria Montessori důkaz toho, že i dítě je duší naplněná a vedená bytost.⁴⁷

---

⁴¹ MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl: vývoj a výchova dítěte od narození do šesti let*. Praha: SPS - nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003, s. 121.

⁴² MontessoriBayern.de. *Polarisation der Aufmerksamkeit* [online]. MontessoriBayern.de, 2015 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z: <http://www.montessoribayern.de/landesverband/paedagogik/die-paedagogik-ihre-bereiche/polarisation-der-aufmerksamkeit.html>.

⁴³ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 54.

⁴⁵ MONTESSORI, Maria a Ingeborg BECKER-TEXTOR. *Kinder richtig motivieren*. Freiburg: Herder, 1999. Spektrum, s. 33.

⁴⁶ MONTESSORI, Maria. *Das Kreative Kind*. Freiburg: Herder, 1991.

⁴⁷ KOO, Kyung-Sun. *Kind und Religion bei Maria Montessori: eine historisch-systematische Untersuchung*

Dítě je schopno této koncentrace jen dobrovolně, nelze mu takovou činnost přikázat.

Polarizaci můžeme nalézt i u dospělých, mnohdy je i dospělý jedinec zabraný do práce tak, že skoro nic ho od jeho činnosti nedovede odtrhnout. Asi by se takovým činnostem dalo říkat koníček, i když si vybavíme spíše nějakou neužitečnou aktivitu, jejíž přínos spočívá především v regeneraci a uspokojení nás samotných, neboť vnímáme toto konání jako aktivní odpočinek. Sociolog Czikszenmihaly zkoumal léta tento fenomén a zjistil, že účastníci jsou spontánně jakoby proudem hnáni k aktivitě, na kterou se soustředí, proto tento fenomén nazval „flow“-zkušeností, propojuje ji i s lidskou evolucí, bez „flow“-zážitků bychom se nevyvinuli, ale opakovali bychom stále stejné činnosti.⁴⁸ Vychovatel je tu od toho, aby dětem připravil prostředí a činnosti. V případě, že jsou dány ty správné předpoklady, nastane polarizace, protože dítě je vnitřně poháněno touhou zabývat se zajímavou činností, nepřestane ji dělat kvůli vyčerpanosti nebo únavě, ale dokud není nasycená jeho potřeba.⁴⁹

Maria Montessori také zmínila, že děti medituji v práci. Když porovnáme cíle meditace s cíli „polarizace“, vidíme nápadnou podobnost. „Dítě se odtrhne od světa, aby dosáhlo síly se s ním sjednotit.“⁵⁰ Také při meditaci dochází k odpojení se od okolního světa, přičemž jsou známé různé techniky. „Všechny tyto postupy mají jedno společné: jsou nástrojem k přeměně sebe sama. Jsou to na jedné straně metody autoregulace, sloužící ke změně aktuálního psychofyzilogického stavu a momentálního duchovního rozpoložení, na straně druhé sebevýchovné metody, které slouží dlouhodobým cílům.“⁵¹ Právě proto je činnost dítěte, která ho vede k „polarizaci pozornosti“ tak účinná, dochází při ní ke stejnému efektu jako při meditaci. Polarizací je míněna práce, která má schopnost zvyšovat soustředěnost, energii a sebekázeň.⁵²

„Jádrem mnoha meditačních technik je vracení se do přítomného okamžiku, které blokuje tíživé myšlenky minulosti a budoucnosti odpoutávající pozornost. Také se předpokládá vyšší odolnost vůči stresu ve všedním životě.“⁵³ Maria Montessori pozorovala, že když dítě dosahuje této „polarizace soustředěnosti“, dochází k „normalizaci“, tedy

---

über den Zusammenhang von Religion und Erziehung in der Montessori-Pädagogik. Bonn: Euro Korea Journal, 1998, s. 68.

⁴⁸ ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung.* Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007, s. 257.

⁴⁹ MontessoriBayern.de. *Polarisation der Aufmerksamkeit* [online]. MontessoriBayern.de, 2015 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z: <http://www.montessoribayern.de/landesverband/paedagogik/die-paedagogik-ihre-bereiche/polarisation-der-aufmerksamkeit.html>.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Pavel Petr Dušek. Jak zkoumat meditaci. *Dingir.* 2008, č. 1.

⁵² MONTESSORI, Maria. *Das Kreative Kind.* Freiburg: Herder, 1991.

⁵³ Pavel Petr Dušek. Jak zkoumat meditaci. *Dingir.* 2008, č. 1.

procesu, který umožní dítěti realizovat jeho vnitřní potenciál, děti jsou klidné a vyrovnané.

Goonesekera mluvil o tom, že pedagogika Marie Montessori je nejdokonalejším prostředkem lidí učinit je dobrými budhisty.⁵⁴

Marie se začala zaměřovat na podmínky, které by dítěti umožňovaly se takto co nejčastěji soustředit, pracovala tedy na vývoji materiálu a prostředí, které odpovídají potřebám duševního vývoje dítěte, snažila se zjistit, jak se musí chovat dospělí, aby dítěti ve vývoji nebránili.

3.2 Příprava prostředí

Jak už jsem zmínila výše, hlavním úkolem vychovatele je připravit prostředí tak, aby umožnil dítěti komfortní a bezbariérový přístup ke všemu, co dítě potřebuje, ale též ho přizpůsobovat na základě konkrétního vědeckého pozorování, tedy přizpůsobovat ho konkrétnímu dítěti. Důležitá je estetičnost místnosti, přírodní materiály, jednoduché linie, prostor, světlo a přehlednost, místnost, která inspiruje dítě napodobovat vnější okolí. Přílišná barevnost a přeplácánost ruší při soustředění.

Dítě má mít možnost zpětné vazby svého chování ve svém okolí, proto doporučuje Maria Montessori svěřovat dětem například porcelán, aby poznalo, že nešlo dost opatrně, nebo stoly mají mít takový povrch, aby rušilo, když na něj něco vylíjí. Zařizovat prostor tak, aby byl před dětmi v bezpečí, nevede k sebezdokonalování, ke kterému dítě samostatně míří. Důležitý faktor prostředí je pořádek, každá věc má mít své místo tak, aby ji dítě bez námahy našlo. Takto zařízené prostředí umožní dítěti samostatně ho udržovat, a když něco vylíje či něco vysype, dojde si pro potřebné prostředky a nepořádek samostatně odstraní.⁵⁵

3.3 Vývojový materiál

„Je zřejmé, že vývoj manuální zručnosti jde ruku v ruce s vývojem mentálních schopností. Nemůže být pochyb, že čím jemnější práce je vykonávána, tím větší péče a pozornost jí musí intelekt věnovat. Ve středověké Evropě došlo v určitém období k velkému duchovnímu rozmachu, což se odrazilo i v tom, že knihy a rukopisy v té době byly překrásně ilustrovány. Dokonce i duchovní život vzdalující se věcem pozemským byl

---

⁵⁴ KOO, Kyung-Sun. *Kind und Religion bei Maria Montessori: eine historisch-systematische Untersuchung über den Zusammenhang von Religion und Erziehung in der Montessori-Pädagogik*. Bonn: Euro Korea Journal, 1998, s. 61.

⁵⁵ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 73-74.

tedy spojen s nádherou vytvářenou lidskýma rukama.“⁵⁶

Její didaktický materiál patří k nejznámější části její pedagogiky. A proto se v této práci nechci příliš zdržovat jeho popisem.

Dnes nabízené didaktické hračky jsou inspirované mnohdy principy Marie Montessori. Hebenstreit upozorňuje na přeceňování jejího didaktického materiálu, když si myslíme, že samotný materiál způsobí slíbené zázraky. Pomůcky mají zaručený efekt jedině v souladu s ostatními činiteli, tedy prostředím a vychovatelem.

Montessori ve svých spisech zdůrazňuje nutnost estetičnosti a jednoduchou eleganci pracovního materiálu. Vyžaduje robustnost, která zaručuje dlouhověkost předmětů, ale též bezpečnou manipulaci.

Materiál dítě vyzývá a vyvíjí, animuje ho k tomu, s ním pracovat a zkoumat jeho zákonitosti. Pomůcky zaměřené na seřazení barev, velikosti, tvarů, výšky, šířky, vůně, zvuku atd. se snaží oslovit všechny kategorie smyslového vnímání. Dítě je pak vedeno k tomu prověřovat, porovnávat, rozlišovat, zařazovat a seřazovat jejich kvalitu a kvantitu. Tímto vnějším názorným strukturováním dochází i k vnitřnímu uspořádání všech nahromaděných vjemů. Materiál a úloha, kterou klade, jsou koncipovány tak, aby dítě samo bez pomoci dospělého bylo schopné kontrolovat správnost. Maria Montessori a později i její syn materiál neustále zdokonalovali a vyvíjeli pozorováním dětí, které s nimi manipulovaly.

Dále je dětem nutné umožňovat činnosti praktického života, například uklízení, oblékání a prostírání jídelního stolu, vše má mít takovou velikost, aby děti mohly bez překážek manipulovat s danými předměty.

„Ruka vykonává, co chce duše. Ruka je činitelem dobra i zla. „Děláním rukou je dítě celou svou bytostí vztahováno do pozornosti....“⁵⁷ Pozornost je další důležitý faktor, který popíšu později.

3.4 Vychovatel

„V Montessori procesu není tím nejdůležitějším článkem pedagog, nýbrž dítě, pedagog ale dává dítěti příležitost, aby mohlo pracovat. Soustředí se na jeho vývoj a pomáhá jeho vnitřnímu potenciálu. Dr. Montessori objevila „nové dítě“, bylo tedy nevyhnutelné „stvořit nový typ učitele“, kterého nazvala „průvodcem“, protože jeho hlavní úloha není dítě učit, ale vést jeho přirozené dětské síly. Průvodce ustupuje do pozadí a do

---

⁵⁶ MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl: vývoj a výchova dítěte od narození do šesti let*. Praha: SPS - nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003, s. 103.

⁵⁷ MONTESSORI, Maria, *Kinder sind anders*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1993, s. 88.

středu pozornosti se tedy dostává dítě.⁵⁸ Standing v její biografii píše, že prvním krokem každého pedagoga, ať je jakékoliv národnosti či vyznání, je učít se čistotě srdce a dovolit mu hořet laskavostí k dítěti. Musí „nasadit pokoru“ a zejména se naučit, jak sloužit.

Nový vychovatel se musí naučit „pokoru“, „pasivitu“ a „trpělivost“. Pokora před božským stvořením, chovat se k dítěti s respektem a „sloužit mu“ - v knize „Gott und das Kind“ se píše, že když poznáme v dítěti boží stvoření, sloužíme Bohu. Neznamená to, že bychom se měli stát otrokem dítěte a posluhovat mu, ale sloužit jeho potenciálu stát se lidským, nepovyšovat se nad něj anepoučovat. Pasivita znamená v tomto kontextu, že vychovatel tu není k tomu, aby „plnil prázdnou nádobu“. Nemá zbytečně mluvit, zasahovat a rušit dítě při práci, nechválit a neopravovat, ale nechat dítě samo se vytvářet. Zase je tu důležité, že si má být vždy vědom své pozice jako vychovatele, Marie k tomu vtipně dodává, že ve třídě je dětí dost na to, aby se muselo stát i z vychovatele.⁵⁹

Dospělý nemá trpělivost, když si myslí, že dítě není dostatečně rychlé při oblékání, neustále ho pobízí a opravuje slovy „Tak dělej“, „Pospěš si“, „Pojď, já ti pomůžu“, „Takhle se to nedělá“. Myslí si, že ho tímto chováním popohání. Ale místo motivace dochází k demotivaci. Dospělý nepoznává snahu a námahu dítěte.⁶⁰

Když se dítě nechová podle očekávání, uráží se, je smutné, stydí se, projevuje se agresivně nebo nějak jinak vybočuje z představy hodného dítěte, dochází často k obviňování dítěte samotného, málokdy si dospělí kladou otázku, kde nastala chyba. Často jsou to projevy nepochopení, opomenutí nebo nedorozumění.

Marii Montessori poskytla klíčový objev malá holčička, kterou pozorovala při opakování jedné činnosti pořád do kolečka, nic ji z této činnosti nedokázalo vyrušit. M. M. nechala okolo ní zpívat děti, ale ani to tu malou holčičku od jejího soustředění neodpoutalo. Asi po půl hodině jako by se holčička probudila z krásného spánku. M. M. se rozhodla tomuto jevu věnovat větší pozornost a cíleně proměňovala prostředí a pomůcky tak, aby svým chovancům umožnila soustředěnost a motivaci. „Záleží na tom, využít pro výchovu dítěte jeho vlastní sílu...“⁶¹

„Pomoz mi, abych to mohl udělat sám!“ Maria Montessori klade důraz hlavně a především na vnitřní popud dítěte a je přesvědčená, že je dítě schopno vše, co po něm

---

⁵⁸ Montessori Institute Prague. Maria Montessori [online]. Amiprague.cz, 2016 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z: <http://www.amiprague.cz/cs/co-je-montessori#Marie>.

⁵⁹ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 104.

⁶⁰ MONTESSORI, Maria a Ingeborg BECKER-TEXTOR. *Kinder richtig motivieren*. Freiburg: Herder, 1999. Spektrum, s. 33.

⁶¹ MONTESSORI, Maria a Ingeborg BECKER-TEXTOR. *Kinder richtig motivieren*. Freiburg: Herder, 1999. Spektrum, s. 35.

požadujeme, udělat radostně a podle svého nejlepšího svědomí. Jen je důležité mu nechat prostor a čas. Úkol vychovávajících je především v tom, připravit našim malým společníkům prostředí, ve kterém se můžou bezpečně a hlavně samostatně pohybovat a obsloužit se.

Maria Montessori říká, že to, co se týká dětí, týká se lidstva. Musíme přimět dospělé k pochopení, že lidstvo můžeme zlepšit jen skrze dítě.

4 Náboženská výchova podle Marie Montessori

Maria Montessori neodvozuje své maximy pro náboženskou výchovu z víry, ale z její antropologie. Jedná se zde o antropologickou otázku. Jakou představu měla Montessori o antropologii? Její antropologie je fundovaná nábožensky. Když Montessori ve své antropologii mluví o stvoření, zjevení a inkarnaci, jsou tyto základními náboženskými představami, ale současně i základním porozuměním pro její chápání antropologie.⁶²

Často vidíme jedinou hodnotu dítěte pro lidstvo ve skutečnosti, že se stane dospělým. Tak se stává, že hodnotu dítěte pro lidstvo přesouváme výlučně do budoucnosti... Nesmíme na dítě a dospělého nahlížet jako na dvě po sobě jdoucí fáze v individuálním životě, naproti tomu je nutné vidět dvě různé formy života, které tu jsou současně a mají na sebe vliv.⁶³

Maria Montessori ve své antropologii používá některé náboženské pojmy jako inkarnace, zjevení a stvoření. Inkarnace je ztělesnění ducha, dítě je „duchovní embryo“, které musí sjednotit ducha a tělo. „V těle novorozeněte se duše stala tělem“ - pojímá inkarnaci na rozdíl od západní tradice, která mluví o „těle, které se stává duchem“,⁶⁴ „matérie není nic jiného než zmaterializovaná duše, její cíl je navrátit se do původního stavu“.⁶⁵ Zjevením myslí zjevení dítěte jako božího zjevení a stvořením kreativní akt samostatného vývoje dítěte.

V knize *Gott und das Kind* Maria Montessori píše o svém přesvědčení, že člověk má v sobě přirozenou schopnost naučit se jazyk jako se naučit náboženství. Jazyk a víra jsou hlavními znaky člověka. Víra je ve vývoji důležitým faktorem.

Maria Montessori píše, že v duši těla máme „vůli k dobrému“ a „sklon ke špatnému“.

„Stvoření považuje za dílo Boží, a dítě jako Boží zjevení. Podobně jako Jean Jack Rousseau vidí ve všech pohybech nelidského stvoření, jak směřují k celostné harmonii Božího díla. I z tohoto hlediska má člověk výjimečnou pozici, Bůh inteligentně pohybuje bytostmi, přičemž člověka inteligencí obdaroval. Člověk je ‚supranaturální‘, vytváří kulturu,

---

⁶² KOO, Kyung-Sun. *Kind und Religion bei Maria Montessori: eine historisch-systematische Untersuchung über den Zusammenhang von Religion und Erziehung in der Montessori-Pädagogik*. Bonn: Euro Korea Journal, 1998, s. 7.

⁶³ MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 17.

⁶⁴ KOO, Kyung-Sun. *Kind und Religion bei Maria Montessori: eine historisch-systematische Untersuchung über den Zusammenhang von Religion und Erziehung in der Montessori-Pädagogik*. Bonn: Euro Korea Journal, 1998, s. 83.

⁶⁵ BERG, Horst Klaus. *Montessori für Religionpädagogen: Glauben erfahren mit Hand, Kopf und Herz*. Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH, 1994, s. 19.

je schopný vyvíjet jazyk a mít náboženské představy a pocity.⁶⁶ Lidský instinkt je schopen komunikovat s Bohem. Je to, jako by člověk sám věděl, že musí jít tímto směrem.⁶⁷ Je nutné porozumět přírodním zákonům, poznat Boží dílo a jeho zjevení, převzít zodpovědnost a následovat svému úkolu v „kosmickém celku“.

4.1 Křesťanství Marie Montessori

Maria Montessori mluví v jedné významné klášterní přednášce o materialismu výchovy. Tehdejší razantní vývoj přírodovědeckých věd směřoval k teoriím, které zcela vypustily božskou instanci, náhled na svět se stal čistě materiálním průběhem, kdy je vše podmíněno chemickými a fyzikálními interakcemi, které lze vědecky podložit. Vědci na tom neustále pracují, ale nalézají hlavně to, co hledají. M. M. tento materiální pohled kritizuje a převádí i na výchovu. Když si myslíme, že my budujeme a vytváříme dítě, stáváme se materialisty, kteří opomíjejí stvoření Bohem. Ztrácíme pokoru a respekt jak vůči dětem, tak Bohu samotnému.

Vyrůstala v době, kdy v Itálii panovalo antiklerikální hnutí, které kritizovalo církevní stát, ve stejné době namísto křesťanství nastupovaly světové názory jako pozitivismus, socialismus a naturalismus. Marie pocházela z městské rodiny, kde katolictví z tradice pořád přežívalo.⁶⁸

Ke křesťanství se obrátila v době, kdy zažila osobní utrpení a podporu našla ve víře a u příslušníků katolické církve. Též její pedagogičtí předchůdci, jejichž názory a dílem se intenzivně zabývala v době svého studia, jako byl Pestalozzi, Komenský, Rousseau, ale i psychiatři Itard a Seguin, byli věřící. Nejvíce ji ale obrátily děti, které se jí „zjevily“ a ukázaly pravou cestu.

Důležité je, že její „*motivace k vytvoření nové výchovné metody u Marie Montessori nebyly náboženské*“,⁶⁹ nešlo jí prvotně o to, vychovat další ovečky církve, ale o lepší budoucnost.

Tím, že roku 1910 složila slib katolické církvi obětovat se a oddat ve jménu Ježíše Krista službě lidstvu,⁷⁰ vyhověla přání španělských kněží, kteří ve všech jejích náčrtech

---

⁶⁶ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 205.

⁶⁷ MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 71.

⁶⁸ KOO, Kyung-Sun. *Kind und Religion bei Maria Montessori: eine historisch-systematische Untersuchung über den Zusammenhang von Religion und Erziehung in der Montessori-Pädagogik*. Bonn: Euro Korea Journal, 1998.

⁶⁹ *Dingir*. Praha: Dingir, s.r.o., 2011, č. 4.

⁷⁰ MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder,

viděli inspirovanost katolicismem, praktikovat liturgickou výchovu viz ‚Děti, co žijí v kostele‘. Dalo by se předpokládat, že „Montessori-pedagogika je v těsném vztahu s duchem katolické víry a že jsou maximy náboženské výchovy založeny na katolické víře“.⁷¹

Ale Maria Montessori předpokládala víru jako základ k lidství. „Náboženská výchova se musí postarat o to, aby se vyvinul vrozený náboženský potenciál.“

V dílech Marie Montessori se dozvíme, že byla přesvědčená o nutnosti náboženské výchovy dětí, kritizovala běžný způsob výuky na školách. „Náboženství není předmět, proto se taky nedá jako předmět vyučovat,“ říká ve svých přednesech Maria Montessori. Náboženská výchova musí dle věkové potřeby dítěte představit možnosti víry. „Jestliže pedagogika obecně má být pomocí k životu, tak cíl náboženské pedagogiky je pochopit cíl lidského života.“⁷² I když se Maria Montessori považovala za katoličku, chtěla náboženskou výuku umožnit všem dětem všech konfesí a ras.⁷³ Žít s náboženstvím je pro Marii Montessori nejzákladnějším předpokladem pro rozvinutí náboženského potenciálu.

4.2 Děti žijící v kostele

Misionář Pater Casulleras se vrátil roku 1909 z Guatemaly s nápadem otevřít „Dům dětí“ při kostele, shoda jmen byla náhoda a s Marií a její pedagogikou byl obeznámen teprve později. Další kněží v Barceloně, kteří Marii osobně neznali a ani nevěděli, že je Marie stejného vyznání, byli přesvědčeni, že její metoda má katolickou substanci.

„Pokora a trpělivost vychovatelky, hodnota činů větší než hodnota slov, smyslové prostředí pro počátek duchovního života, mlčení a usebrání se, které děti dosahují, svoboda, která je poskytovaná dětem k ucelení, pečlivost zabránit všemu, co není dobré, kontrola chyb, která je propojená s vývojovým materiálem a láskyplný respekt vůči vnitřnímu životu dítěte, všechny tyto pedagogické zásady připadaly těmto kněžím inspirované katolicismem.“⁷⁴ K tomu Pius X. vydal dekret biřmování dětí, aby měly již od mladého věku možnost účastnit se svátosti. Pozvali tedy na kongres Annu Maccheroni, která všem přítomným ozřejmila, jak by bylo možné liturgii učit děti již od útlého věku. Výsledkem

---

2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 71. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 20

⁷¹ KOO, Kyung-Sun. *Kind und Religion bei Maria Montessori: eine historisch-systematische Untersuchung über den Zusammenhang von Religion und Erziehung in der Montessori-Pädagogik*. Bonn: Euro Korea Journal, 1998, s. 61.

⁷² *Dingir*. Praha: Dingir, s.r.o., 2011, č. 4.

⁷³ KRUMME, Carole. *Das Kind als Subjekt religiösen Lernens*. Münster: Lit Verlag Berlin, 2006, s. 24.

⁷⁴ MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 40.

byl páterem Casullerasem založený Dům dětí při kostele. Bylo důležité připravit prostředí jako jeden ze základních principů Marie Montessori. Postavili tedy malou kapelku „Atrium“. Maria Montessori vysvětluje, že je třeba mít stejně tak, jako máme pro tělocvik jinou místnost, potřebujeme i místnost pro náboženskou výuku.⁷⁵ Jak popisuje dále, dali si velmi záležet, aby esteticky vypadala tak, že děti ucítí nevšednost tohoto prostoru a budou se tam podle toho i chovat. Kvalitní a přírodní materiál, liturgické barvy a jednoduchost. Právě protože v kostele při mši nemůžeme začít vysvětlovat dítěti její prvky, svatá mše se nemá stát vyučovací hodinou, je třeba tomuto vyhradit zvláštní prostor, a proto mají děti možnost vše vyzkoušet v „atriu“, říká Maria Montessori. „Liturgie, která je velkolepým výrazem obsahu víry, by se dala nazvat „pedagogickou metodou“ katolické církve, nepoučuje věřícího jen slovem, ale skutečnostmi a symboly živě znázorňuje náboženství a tím umožňuje lidu každý den se účastnit. Aby mělo dítě potravu pro svou duši, je třeba mu jen otevřít Božím světlem ozářené vrata liturgie.“⁷⁶ *„Podle Marie Montessori čtyřleté dítě dobře chápalo rozdíl mezi nádobou se svěcenou vodou v Atriu a umyvadlem v Domě dětí; vylíčila, jak byly děti přítomné na obřadu svěcení vody, jež připravil páter Mosse Anglès, a jak malé děti chtěly být u vysvětlování svátosti křtu pro 7–10leté děti. U tématu přinášení darů chleba a vína se zrodil nápad, že by děti mohly pěstovat obilí a révu, díky čemuž by obětiny nejen přinášely, ale i připravovaly. Když potom přicházely sedmileté děti k prvnímu svatému přijímání, už žily tři až čtyři roky v církvi a měly mnoho znalostí o náboženství.“*⁷⁷ K objasnění liturgického roku vytvořila Maria Montessori názorný kruh, který se běžně při náboženské výuce používá dodnes, který barevně rozlišuje jednotlivá období.

Děti například měly za úkol připravit květiny na stůl v daných barvách liturgického času. Kostel, svatá mše, přijímání, zvony, katechumeni a věřící, společnost svatých, vše je dětem vysvětlováno v dějinném kontextu a celku. V Atriu mají možnost si vše osahat, vyzkoušet a pochopit. *„Montessori konstatovala, že se v barcelonském experimentu podařilo uvést náboženskou výchovu do běžného života dětí, kromě toho se zdařilo složku tělesnou, intelektovou a duchovní spojit do jednoho celku, v němž se „náboženství jeví jako čerstvý pramen, vyvěrající z radosti a velikosti“.*¹⁷ *Tím více později litovala ukončení práce ve škole v Barceloně, ke kterému došlo, když zemřeli barcelonští zakladatelé*

---

⁷⁵ MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 57.

⁷⁶ Tamtéž, s. 41.

⁷⁷ BANDHAUER, Petra. Vhled do náboženské výchovy Marie Montessori [online]. *Cesty Katecheze*, 2014, č. 2 [cit. 2016-06-08]. Dostupné také z: <http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2014-2/Vhled-do-nabozenske-vychovy-Marie-Montessori.html>.

a podporovatelé Montessori-školy.“⁷⁸

4.3 Maria Montessori

„Její konkrétní didaktika a metodika se zejména vztahuje na první věkovou fázi, to se týká i její náboženské výuky. Pro tuto věkovou kategorii má konkrétní návrhy, které vycházejí z jejich zkušeností z prvních dětských domů. První upozornění zní: Nedělejte velké věci malými! Neomílejte, nechytračte, nezdětinštějte. Není to tak, že by děti jenom, protože jsou malé, rozuměly jen malým věcem a my jim proto Boha měli rozměnit na didaktické drobné. Naopak: „děti jsou žíznivé po velkém hledisku. Potřebují více než slova a fráze.“⁷⁹

Protože byla Maria Montessori přesvědčená, že skrz život s církví je dítě schopné si nejlépe osvojit nábožnost, je její náboženská výchova uzavřená ve své konfesi a zaměřená hlavně na její liturgii. V roce 1931 napsala Maria Montessori náboženskou divadelní hru „Il mistico dramma“, která je dokumentem toho, že i v Indii prožívala hluboce křesťanskou víru. Hra šikovně zobrazuje poslední večeři Páně, ukřižování, obrácení člověka, povstání Krista a význam sakramentu oltáře. Hra je zahalena do hábitu vzpomínek duší, které zpracovávají odehrané. Je to drama, které tvoří jakýsi souhrn víry Marie Montessori.

Její náboženskou výuku ale mnozí i kritizují. Např. Horst Klaus Berg upozorňuje na fakt, že v oblasti náboženské výuky Maria Montessori není dítěti ponechána svoboda, jak o ní Maria mluví, ale je silně orientovaná na osvojení si rituálního aktu. Dítěti není umožněno si vytvořit svůj vlastní theologický pohled a není zohledněné ani to, jak evangelická církev zdůrazňuje svobodu moci se rozhodnout pro víru.⁸⁰ Berg si klade otázku, jestli jsou základní premisy, se kterými pracovala Marie Montessori ve své době, stále přesvědčivé a zda kostel a církev jsou místem, kde by se musela odehrávat pobožnost. Jasně je, že její náboženská výchova byla zaměřená jen na katolickou víru. Ale protože její pedagogika a přístup k dítěti přesahuje konfesní víru, je možné ji aplikovat na jakékoliv vyznání.

I Sofia Cavaletti, následovnice Marie Montessori, se ve své náboženské výuce zaměřuje zejména na liturgii a mystiku katolické mše. Katecheze „dobrého pastýře“ hraje

---

⁷⁸ BANDHAUER, Petra. Vhled do náboženské výchovy Marie Montessori [online]. *Cesty Katecheze*, 2014, č. 2 [cit. 2016-06-08]. Dostupné také z: <http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2014-2/Vhled-do-nabozenske-vychovy-Marie-Montessori.html>.

⁷⁹ HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999, s. 124.

⁸⁰ PRANIEß, Martin. *Das Godly Play-Konzept: Die Rezeption der Montessori-Pädagogik durch Jerome W. Berryman*. Göttingen: V & R Unipress, 2007.

v celé její pedagogice centrální úlohu.

Americký pedagog Jerome Berryman vyvinul „Godly play“, což je náboženská výuka založená na principech Marie Montessori, ale jdoucí novým směrem. Vytvořil celý metodologický a didaktický koncept náboženské výuky, která se zaměřuje na vyprávění biblických příběhů, ale nevynechává ani liturgickou část vyvinutou Marií Montessori. Svým didaktickým materiálem umožňuje dětem prožít příběh tak, že jsou schopné se do něj vžít, identifikovat se a zpracovat jej. Rozděluje svou výuku do tří věkových fází, kdy první „poslouchá“, druhá „vypráví“ a třetí „přemýšlí“. Bylo by zajímavé se více zaměřit i na „Godly Play“, ale rozsah práce mi to neumožňuje.

4.4 Dítě spasitel

„...Důraz je kladen na očekávání lepší budoucnosti, daná novými možnostmi díky příchodu dítěte. Očekávání jeho příchodu v sobě skrývá něco adventistického až mesiášská představa dítěte-jako u Marie Montessori- jako potencionální vykupitel zla.“⁸¹

„Člověk by zdegeneroval bez dítěte, které mu pomáhá se neustále obnovovat,“ píše Maria Montessori v knize „Kinder sind anders“.

Dítě a dospělí mají každý svou vlastní přirozenost, a tedy splňují rozdílné úkoly a misi - slouží si navzájem.⁸²

Příchodem dítěte se radikálně mění život většiny rodičů. U matek to začíná už těhotenstvím, spoustu z nich se dovede teprve v takovém jiném stavu zbavit svých dlouholetých nezdravých návyků, jako je kouření, pití alkoholu atd. To se vztahuje zejména na dnešní stav naší společnosti. Většinu činností, kterým se rodič věnoval, musí odložit a musí se starat o potomstvo. Jak je popisováno v knize „Gott und das Kind“, je na tom postavena celá příroda, u všech živočichů nalézáme dvě fáze: dětství a rodičovství. Maria Montessori nám připomíná pilnost včel, ptactva apod. a ukazuje na těchto příkladech neuvěřitelnou oběť potomstvu-je to oběť Božskému stvoření. Nesmí v něm (v dítěti) jen vidět dítě samotné, ale Boha v něm. Musíme v něm cítit zákony stvoření (str. 71 Gott und das Kind).

V Novém zákoně je to Ježíš, který nás učí dítě vyznávat jako toho, který nám ukazuje tu pravou cestu. Jen jako dítě je dítě schopné změnit dospělého k lepšímu. Není život sebezapření, lásky a oběti, tedy centrum potřeb dítěte, zušlechťující a vzdělávající pro

---

⁸¹ SESINK, Werner. *Einführung in die Pädagogik: [Darmstädter Vorlesungen]*. Münster [u.a.]: Lit-Verl, 2001.

⁸² MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 20.

charakter? Dítě si není vědomo této pozici vůči dospělému a necítí se být apoštolem. Dítěti je vlastní nevinnost, něžnost a bezprostřednost...⁸³

„Děti jsou k nám seslány jako déšť duší, jako bohatství a příslib, který se kdykoliv může naplnit: pomoci splnit uskutečnění ale vyžaduje naši námahu.“⁸⁴

Montessori ve své přednášce v Larenu 1939 upozorňuje na neporozumění slavné větě Ježíše: „Nechte děti přijít za mnou!“ Spousta dospělých a vychovatelů ji chápe spíše ve smyslu: „Přiveďte děti ke mně!“ Maria Montessori zdůrazňuje neustále respekt vůči svébytnému vývoji dítěte, to samé platí pro jeho duši, která je hnána svou vnitřní silou a chce následovat nejvyšší zákon. Takže věta Ježíše je nanejvýš nadčasová, znamená, „nechte děti přijít za mnou“ ve smyslu „nebraňte jim, umožněte jim rozkvět jejich otevřené duše“. Máme je tedy nechat samovolně plápat? Ne, a to se vztahuje na celou výchovu: „Pomoz mi, abych to mohl udělat sám.“ Dítěti můžeme poskytnout takovou pomoc a oporu, aby bylo schopné to zvládnout samo. „Pomůžeme s ohledem na to, že je v něm něco velkého a čistého, které ho vede k Bohu.“ Maria Montessori jde ještě dál: „Pomoz mi, abych to zvládl sám, tato věta se nás velice dotýká, protože je to prosba, kterou klademe i my Pánu Bohu.“⁸⁵

V dítěti vidí Marie Montessori „nejnáboženštější bytost v lidském světě“.

I další pedagogové pochopili Ježíšova slova a poznali dětskou krásu. Např. Korczak o nich říká: „Mějme úctu, jestliže ne přímo pokoru, před světlým, jasným, neposkvřeným a svatým dětstvím.“ Tato věta by mohla být napsána i Marií Montessori.

4.5 Eklesiologie Maria Montessori

E. M. Standing sepsal po dovolené strávené s Marií Montessori na statku u Innsbrucku esej. „... v těchto dnech jsem překvapivě narazil na jisté naleziště v hlavě *dottoresy*.“⁸⁶ Budu se snažit shrnout zde předložený výpočet a rozvinutou polemiku o tom, jak katolická církev realizuje království nebeské na zemi. Katolická církev zakládala hospice a hospitaly a o nemocné se starala z lásky k bližnímu, dnes tento úkol (ne)převzal stát. „*Je to instituce, která na zemi zaujímá jedinečnou pozici ohledně původu, dějin, výstavby, činnosti, cíle a vlivu.*“⁸⁷

Byla to katolická církev a její zastánci, kdo lidi naučili stavět kanalizace, lépe

---

⁸³ MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 22.

⁸⁴ Tamtéž, s. 209.

⁸⁵ Tamtéž, s. 81.

⁸⁶ Tamtéž, s. 127.

⁸⁷ Tamtéž, s. 127.

hospodařit v zemědělství, zakládat školy, církve zdokonalila právo, zrovnoprávnila člověka atd. Je to církev, která je svou strukturou tak dokonale propracovaná, že i ten poslední věřící je propojen s Vatikánem. Každý politik a zástupce vlády by si měl vzít příklad z prozíravosti katolických hodnostářů. V této eseji vidíme jednoznačně, jak ideologicky a jednostranně Maria nahlížela na katolickou instituci.

Dále by bylo zajímavé zaměřit se na teologii Marie Montessori, ne že by napsala přímo nějaký teologický spis, ale z jejího myšlení obsaženého v jejím díle by se daly vyvodit některé teologické závěry, popsat by se tu dalo např. postavení člověka ve vesmíru, chápání stvoření, úloha evoluce duše, inkarnace matérie, úloha víry a další.

5 Duchovní rozměr kosmické výchovy

Kosmickou výchovu vyvíjela Maria Montessori v blízké spolupráci se svým synem Mariem Montessorim již od 30. let při svém pobytu v Indii a již v 50. letech se realizovala v praxi. Dlouho byl materiál nekompletní a známý jen odbornému okruhu. Zveřejněny byly jen dokumenty vztahující se přímo k autorce, zato texty, které vznikaly ve spolupráci s jejími blízkými kolegy, byly dlouho opomíjeny. Spoustu se toho zachovalo jen díky ústní tradici na mezinárodních kurzech, které se věnovaly kosmické výuce. Naštěstí se někteří ujali zapisování a kompletaci materiálu, takže dnes máme docela ucelenou představu celého konceptu.

Horst Schaub píše, že jen málokdo z pedagogického oboru, vyjma Montessori příznivců, je schopen si pod kosmickou výukou něco opravdu konkrétního představit. Nejedná se o výukový předmět, spíše jde o ucelený vzdělávací program Marie a Maria Montessori, cíleně zaměřený na děti ve věku 6-12 let, který odpovídá jejich přirozeným potřebám. Spousta rodičů jeskeptická, co jejich dítě v kosmické výuce čeká, a asociace bývají víceméně esoterického rázu.⁸⁸

„Kosmické výchově jde především o to, podpořit děti v tom, aby si našly své místo ve „velkém celku“, tedy ve světě. Jestliže si je dítě vědomo svého „stanoviště“, je také schopné si uvědomovat zodpovědnost svého jednání ve světě. Kosmická výuka si za cíl nevytyčuje kognitivní poznání. Pro Marii Montessori je důležité vyvinout lidské pochopení a solidaritu, které dnes tolik chybí. Tím si vytyčila pedagogický cíl, který je dnes součástí každého školního programu. Děti jsou uvedeny do mnohostranných souvislostí a získávají vědění a poznatky o vztazích mezi věcmi a světem jako celkem.“⁸⁹

Maria Montessori mnohokrát opakuje, že jsou děti hlavně v této periodě žíznivé po znalostech, jsou citlivé na otázky zodpovídající vznik, produkci, původ a důvod všech jevů. Je jim dána neuvěřitelná představivost. Maria tuto žízeň a ohromnou zvědavost nazývá „extrovertní inteligencí“⁹⁰ a snaží se těmto hlediskům vyhovět a vytváří základ pro dnes už velmi rozvinutou metodiku kosmické výuky.

Podle jejího vnuka Maria Montessorioho jun. měla schopnost ze všední záležitosti „panoramatickým přehledem“ ukázat vývojovou a propojující linii lidských dějin a evoluci

---

⁸⁸ ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007

⁸⁹ ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007, s. 11.

⁹⁰ Tamtéž, s. 56.

života, uměla vyprávěním „propojit imaginativním myšlením minulost a budoucnost“.⁹¹

„Hvězdy, Země, souhvězdí, všechny formy života tvoří v těsném vztahu mezi sebou celek, ten vzájemný vztah je tak těsný, že nelze pochopit kámen bez toho, abychom nechápali něco o velkém Slunci! Žádný předmět, kterého se dotkneme, žádný atom ani buňku nelze vysvětlit bez poznatku velkého vesmíru. Jakou lepší odpověď můžeme těm malým zvědavým tvorům poskytnout? Dokonce je pochybné, jestli jim velký vesmír bude stačit. Jak vznikl a jak bude končit? Vzbuzuje se neustále nová zvědavost, kterou nelze zasytit, a bude trvat celý život.“⁹²

„Všichni živočichové jsou ‚agenti‘ kosmického řádu, žádný nečiní jen pro sebe, ale nevědomky přebírají ‚kosmický úkol‘ který přispívá k harmonii celku“ (str. 54 *Kosmische Erziehung*). Podle Marie Montessori byl už tenkrát nejvyšší čas, aby si lidstvo uvědomilo tento kosmický úkol a jednotně zabránilo katastrofám, nerovnováze v přírodě a válkám. Její vize spočívá v pomoci dětem k tomu, aby odkryly svou vnitřní energii a měly jasnější inteligenci, silnější charakter a svobodnější uvědomění. Ve vzdělávání je nutné mladému člověku ukázat jeho pozici v kosmu a evoluci života a tím posílit respekt vůči zákonům stvoření. Tento „univerzální vzdělávací program“ obsahuje veškeré vědění a schopnosti daného kulturního kruhu. Je to obrovská nabídka, ze které si děti mohou vybrat a studovat, důraz je kladen na matematiku, astronomii, zeměpis, fyziku, biologii a chemii (str. 55 *Kosmische Erziehung*).

5.1 „Cosmic tales“

„Cosmic tales“ jsou příběhy určené pro přednes žákům.

V příběhu „Bůh, který nemá ruce“ velmi obrazně propojuje tehdy nově objevený „Big bang“ s Boží genezí a náměty na experimenty, kterými si děti mohou přisvojit základní fyzikální zákony odehrávající se ve vesmíru. Příběh vypráví o tom, jak nejprve byl chaos, tma a hloubka „...Bůh řekl: ‚Budiž světlo‘ a bylo světlo, rozsvítilo se. Předtím byla jen hloubka, obrovský prostor bez začátku a konce a nepopsatelná tma a zima. Kdo se odvažuje představit si tuto velikost, tmou a zimou? Když myslíme na tmou, vzpomeneme si na tmou v noci, když myslíme na zimu, vzpomeneme si na led. Ale led je horký, když ho srovnáme se zimou, která byla na počátku světa. (...) Stejně jako před milionem let, ještě dnes šeptají Země a všechny částice a sloučeniny, ze kterých se skládá při konání jejich

---

⁹¹ ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007, s. 81.

⁹² MontessoriBayern.de. *Maria Montessori* [online]. MontessoriBayern.de, 2014 [cit. 2016-06-05]. Dostupné z: <http://www.montessoribayern.de/landesverband/paedagogik/maria-montessori.html>.

úkolu: Pane, buď vůle Tvá, my poslechneme.“⁹³ Zde je jen stručný úryvek příběhu, ale už zde můžeme sledovat, kam příběh směřuje. Vždy je Bůh ten, který určí fyzikální zákon, tímto způsobem mohou existovat obě představy paralelně bez toho, aby se rušily.⁹⁴ Gebhardt Seele navrhuje, že jestli nějaký učitel, jedno z jakých důvodů, nedokáže použít výraz Bůh, může namísto „Boha“ použít výraz „síla kosmického řádu“, příběh to tím nenaruší.⁹⁵ Děti v tom pravém věku musí sedět jak přibité, když poslouchají takto vyprávět o vzniku světa. Takto koncipovaný příběh oslovuje rovnou vícero smyslů. Slyšet, vidět a sám udělat, tedy ucho, oko a ruku, tedy způsob, kterým je protkaná celá Montessori pedagogika.

5.2 Maria Montessori a teosofie

Koo kyung-Sun ve své knize konstatuje, jestliže jde o náboženské přesvědčení Marii Montessori, nemáme dost vyčerpávající literaturu, abychom ji jednoznačně mohli zařadit, existují zde v tomto ohledu dva hlavní směry. Jedni tvrdí, že Maria Montessori byla přísnou katoličkou, a druzí na ni nahlížejí jako na zakladatelku „nového náboženství“. Maria Montessori chtěla zabránit přílišnému spojování její pedagogiky s konkrétním náboženstvím, aby pro ni tak důležitá představa byla přístupná co nejvíce lidem a nebyla závislá na náboženském přesvědčení.⁹⁶

Také existují studie, které se snaží dokázat ovlivnění jejího díla teosofisty. Je pravda, že se některé oblasti jejího myšlení a teosofie překrývají, když tu například zmíníme teosofické pojetí člověka a světa, můžeme podobné principy najít i u Mariina pohledu na dítě: zjevení sebe sama, schopnost dítěte poznávat jako Bohem daná schopnost. Hlavní myšlenka Fraternity in Education byla víra v skryté duchovní síly každého dítěte, tyto duchovní síly jsou v podstatě dobré a je nutné je harmonicky vyvíjet.⁹⁷ Její pedagogiku ale teosofie nijak neovlivnila, ale základní stavba vycházela z panteistického pojetí jednota Boha a světa, rovnocennost duše a těla a zdůraznění okolí a materiálna.⁹⁸

Nejprve v roce 1920 se podle mnoha čtenářů začíná rýsovat s ideologií hraničící linie, kterou někteří interpretují jako přiblížení se teosofickým myšlenkám. V Evropě je válka

---

⁹³ ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007, s. 72.

⁹⁴ ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007, s. 77.

⁹⁵ Tamtéž, s. 77.

⁹⁶ KOO, Kyung-Sun. *Kind und Religion bei Maria Montessori: eine historisch-systematische Untersuchung über den Zusammenhang von Religion und Erziehung in der Montessori-Pädagogik*. Bonn: Euro Korea Journal, 1998, s. 45.

⁹⁷ Tamtéž, s. 38.

⁹⁸ Srov. Tamtéž, s. 165.

a Maria vášnivě apeluje na všechny národy, že jedině dítě vychovávané bez předsudků a nenávisti je schopné nastolit mír. V knize „Kinder sind anders“ se zdá, že Maria se z pohledu náboženské tradiční interpretace snaží „rozšířit“ konfesijní náboženství. I na základě toho, že se začala scházet s theosofisty, dlouho se znala s Anie Besant a její díla vycházela v theosofickém nakladatelství, se dal předpokládat její náboženský zvrát. Jen se zde opomíjí, že v Indii napsala drama o mši a i v dalším jejím díle byla podpořena psaním Benedikta XV.⁹⁹ Dá se ale předpokládat, že i katoličku, jako byla Montessori, desetiletý pobyt v Indii ovlivnil.

Theosofista C. Jinarajadasa zdrceně oznámil, že Maria nikdy ani náznakem nikde nezmínila, že by za svou práci děkovala theosofické společnosti. K tomu dodává, že to neudělala z důvodu jejího katolictví a že zveřejnění slov „theosofická společnost“ jejími ústy by znamenalo vyloučení. Na otázku, která jí byla přímo kladena v indickém theosofickém centru v Adyar, zda je theosofistkou, odpověděla: „Ne, jsem montessoriankou.“¹⁰⁰

W. Böhm napsal celé dílo: „Der große Einfluss der Theosophie auf die Pädagogik Montessoris“, kde dokazuje, jak je pedagogika Marie Montessori ovlivněna teosofií. Kyung Sun Koo se toho chopila a našla jisté podobnosti mezi Marií Montessori a teosofistickou naukou. „Podle teosofistů je vesmír z jedné bytosti. Vše je prolno to boží duší jako neměnitelný zákon.“

5.3 Mír

„Věříme, (...) že pro uskutečnění míru je nutná spolupráce národů? Nutná je spolupráce s dětmi, dospělí už pro sebe udělali dost. Udělali mnoho proto, aby odstranili nespravedlnost, vyhledávali spolupráci, ale nadarmo, protože ve všech těchto pokusech chybí něco zásadního. Všechny námahy jsou bez úspěchu, když chybějí základy, na kterých by měla stát budova. Dokud neodstraníme nespravedlivost vůči dítěti tím, že s ním budeme spolupracovat, zůstanou všechny snahy zbytečné. Jestli patříme k oněm, co mají ‚dobrou vůli‘ dosáhnout míru, musíme sami položit tyto základy tím, že budeme pracovat pro sociální svět dítěte.“¹⁰¹

Je možno učinit předběžný závěr o shodě náboženství, že společná orientace na duchovní skutečnost je přibližuje i k sobě navzájem. Jinými slovy duchovní zakotvení

---

⁹⁹ Srov. MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris, s. 201.

¹⁰⁰ Srov. Tamtéž, s. 203.

¹⁰¹ Montessori.at. *MONTESSORI-PÄDAGOGIK ALS FRIEDENSPÄDAGOGIK* [online]. Montessori.at, 2016 [cit.2016-06-07].Dostupné z:<http://montessori.at/montessori/montessori-paedagogik-als-friedenspaedagogik/>.

prospívá humanismu. Důsledně pojímaná transcendence náboženského protějšku činí každý imanentní, pozemský důvod násilí nedostačujícím.¹⁰²

„Bohužel i přesto, že je vzdělání uznáváno jako jeden ze způsobů, jak přetvářet člověka, je jeho pojetí omezeno na pouhé předávání znalostí. Tento konzervativní, silně zastaralý přístup nedokáže mobilizovat žádné nové, omlazující a tvůrčí, síly...Pokud totiž bude vzdělání nadále postaru považované za pouhé předávání určité sumy znalostí, velká naděje na lepší budoucnost lidstvu nekyne.“¹⁰³

---

¹⁰² ŠTAMPACH, Ivan O. Náboženství a násilí [online]. *Dingir*, 2009, č. 1 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z: http://www.dingir.cz/index.php?co=cislo/09/1/nabozenstvi_a_nasili.

¹⁰³ MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl: vývoj a výchova dítěte od narození do šesti let*. Praha: SPS - nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003, s. 10.

Závěr

Původně jsem chtěla psát o nutnosti náboženské výuky u dětí v dnešní dosti sekularizované, multikulturní a globalizované společnosti. Bylo ale dost těžké najít pevný rámec, o který bych se mohla opřít. Naštěstí mi přišla vstříc paní docentka Váňová a doporučila mi náboženství u Marie Montessori. S překvapením jsem objevila svět týkající se přesně mé původní představy tématu, kde jsem chtěla hledat různé přístupy náboženské výuky. Maria dokázala najít pramen víry přímo u dítěte a z fascinace božího stvoření, tedy objekty dotýkající se celého lidství. V jejích přednáškách o míru míří Marie k nejvyššímu cíli každého náboženství, a to dosáhnout harmonie.

Nikde nebo velice zřídka je prostředí přizpůsobeno našim malým spoluobčanům. Je možné, že spousta jiných lidí prožívá podobný pocit. Nedáváme tím materiálnímu světu větší hodnotu než našim dětem? Vidíme jen přechodný stav dítěte, které se má proměnit v dospělého, a potřeby malých, ale též starých jdou stranou, jako by to byl jen přechodný stav. Ale dětství je stav jedinečný, ucelený a samostatný, děti doprovázejí lidstvo od nepaměti a jsou nedílnou součástí společnosti. Marketing ekonomiky si tohoto všiml a bez skrupulí toho zneužívá, reklamu na děti přímo zaměřuje a tím zneužívá.

V momentech, kdy přemýšlím o mém budoucím povolání, tedy učit společenské vědy, vždy se mi vyjeví potřeba žákům sdělit souvislost mezi jednotlivými představami, jenom pochybuji, zda je to při tak omezeném počtu vyučovacích hodin vůbec možné. Rámcový vzdělávací program mluví o mezipředmětových vztazích.

Školský systém předpokládá, že je žák schopen si tyto souvislosti vytvořit sám. Cíl je to ušlechtilý, ale způsobem, kterým je realizován, se spíše stává utopií. Možná by bylo opravdu důležité zreformovat náš vzdělávací systém od základů, ne pouze formálně.

Už jen kdybychom následovali zlaté pravidlo „nikomu nečin to, co nechceš, aby on činil tobě“, nemohli bychom se k dítěti chovat tak, jak to běžně děláme.

Marie Montessori v mnoha ohledech zdokumentovala nadčasové myšlenky výchovy dětí, poukazuje na všestrannou spojitost výchovy se světem spiritualním i vědeckým. Ale ani její dílo není osvobozeno od dobového pozadí, ve kterém působila. Počínaje sociálním prostředím, politikou doby a válkou, pozitivistického přístupu a víry ve vývoj společnosti, abych jen některé vyjmenovala. Právě její nadkonfesní pojetí náboženství, její víra v dítě, nám umožňuje překlenout nedostatek duchovna v naší sekularizované společnosti.

Dnes jsme v době, kdy se výchova dostává do „módy“. Vychází neuvěřitelný počet knížek týkajících se této problematiky a spousta z nich se zaměřuje na to, jak dítě vychovat

a přitom netraumatizovat, tudíž respektovat.

Celosvětové uznání a pozitivní výsledky výchovy Montessori institucí znamená v některých kruzích určitou prestiž „dát dítě do Montessori zařízení“, protože je dosti drahé a ne každý si je může dovolit. Zaručuje jim individuální a intelektuální podporu dítěte, zcela v souladu s jejich požadavky jako základ pro budoucí zvýšenou výkonnost dospívajícího člověka. Ale přesně v tomto bodě dochází k záměně cílů výchovy a nepochopení pedagogiky Montessori.

Marie Montessori vidí možnost dosáhnout lepší budoucnosti lidstva výchovou dětí jako odpovědného a samostatného plně vyvinutého lidského stvoření. Z pohledu Marie Montessori je náboženská složka nedílnou součástí tohoto výchovného procesu.

Seznam použité literatury

Monografie

BERG, Horst Klaus. *Montessori für Religionpädagogen: Glauben erfahren mit Hand, Kopf und Herz*. Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH, 1994. ISBN 9783460110205.

ECKERT, Ela. *Maria und Mario Montessoris Kosmische Erziehung*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin, 2007. ISBN 978-3-8258-0242-4.

HEBENSTREIT, Sigurd. *Maria Montessori Eine Einführung in ihr Leben und Werk*. Freiburg: Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999. ISBN 3-451-26784-5.

HEILAND, Helmut. *Maria Montessori. Mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*. Reinbek: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2014. ISBN 978-3499504198.

KOO, Kyung-Sun. *Kind und Religion bei Maria Montessori: eine historisch-systematische Untersuchung über den Zusammenhang von Religion und Erziehung in der Montessori-Pädagogik*. Bonn: Euro Korea Journal, 1998.

KORCZAK, Janusz. *Wie man ein Kind lieben soll*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht göttingen, 1972, ISBN 9783525315071.

KRUMME, Carole. *Das Kind als Subjekt religiösen Lernens*. Münster: Lit Verlag Berlin, 2006. ISBN 3-8258-9178-X.

MONTESSORI, Maria a Günter SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*. 2. Aufl. Freiburg: Herder, 2001. Kleine Schriften Maria Montessoris. ISBN 3-451-23553-6.

MONTESSORI, Maria a Ingeborg BECKER-TEXTOR. *Kinder richtig motivieren*. Freiburg: Herder, 1999. Spektrum. ISBN 3-451-04749-7.

MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl: vývoj a výchova dítěte od narození do šesti let*. Praha: SPS - nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003. ISBN 80-86189-02-3.

MONTESSORI, Maria. *Das Kreative Kind*. Freiburg: Herder, 1991. ISBN 3-451-16277-6.

MONTESSORI, Maria. *Od dětství k dospívání*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-478-0.

MONTESSORI, Maria. *Tajuplné dětství*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů - SPS, 1998. Integrated education. ISBN 80-86189-00-7.

PRANIEß, Martin. *Das Godly-Play-Konzept die Rezeption der Montessori-Pädagogik durch Jerome W. Berryman*. Göttingen: V & R Unipress, 2007. ISBN 9783899714456.

SESINK, Werner. *Einführung in die Pädagogik: [Darmstädter Vorlesungen]*. Münster [u.a.]: Lit-Verl, 2001. ISBN 9783825858308.

Periodika

BANDHAUER, Petra. Vhled do náboženské výchovy Marie Montessori [online]. *Cesty Katecheze*, 2014, č. 2 [cit. 2016-06-08]. Dostupné také z: <http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2014-2/Vhled-do-nabozenske-vychovy-Marie-Montessori.html>.

Dingir. Praha: Dingir, s.r.o., 2011, č. 4.

DUŠEK, Petr Pavel. Jak zkoumat meditaci [online]. *Dingir*, 2008, č. 1.

ŠTAMPACH, Ivan O. Náboženství a násilí [online]. *Dingir*, 2009, č. 1 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z: http://www.dingir.cz/index.php?co=cislo/09/1/nabozenstvi_a_nasili

Elektronické zdroje:

Asociace Montessori ČR. *Absorbující mysl* [online]. *Zijememontessori.cz*, 2016 [cit. 2016-06-05]. Dostupné z: <http://www.zijememontessori.cz/o-montessori/absorbujici-mysl/>.

Montessori.at. *MONTESSORI-PÄDAGOGIK ALS FRIEDENSPÄDAGOGIK* [online]. Montessori.at, 2016 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z: <http://montessori.at/montessori/montessori-paedagogik-als-friedenspaedagogik/>.

MontessoriBayern.de. *Maria Montessori* [online]. MontessoriBayern.de, 2014 [cit. 2016-06-05]. Dostupné z: <http://www.montessoribayern.de/landesverband/paedagogik/maria-montessori.html>.

Montessori Bayern.de. *Polarisation der aufmerksamkeit* [online]. MontessoriBayern.de, 2015 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z: <http://www.montessoribayern.de/landesverband/paedagogik/die-paedagogik-ihre-bereiche/polarisation-der-aufmerksamkeit.html>.

Montessori Institute Prague. *Maria Montessori* [online]. *Amiprague.cz*, 2016 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z: <http://www.amiprague.cz/cs/co-je-montessori#Marie>.